

KAPITEL 6

Utbildning och medbestämmande

Elevinflytandet är sedan länge fastställt på alla juridiska nivåer av skolans reglering, från skollagen över grundskole- och gymnasieförordningen till läroplanen. Den pågående reformeringen av skolan har inte medfört några förändringar i elevers rätt till inflytande i skolan, däremot har lagtexterna skrivits om och blivit mer tydliga. Den nya skollagen¹ som börjar gälla från och med juli 2011 omfattar alla skolformer, från förskola till vuxenutbildning, oavsett om huvudmannen är en kommun, ett landsting, staten eller en enskild. Jämfört med den tidigare skollagen framgår det nu tydligare att skolans värdegrund är de mänskliga rättigheterna och att barnkonventionens artikel 12 bildar den rättsliga grunden för alla elevers rätt till inflytande i skolan. En nyhet är att det nu också framgår vilka skyldigheter elevernas rätt till inflytande medför för skolan, till exempel ska personalen informera eleverna om deras rättigheter samt stödja och underlätta deras inflytande och delaktighet (Utbildningsdepartementet 2010).

Elevernas rätt till inflytande regleras närmare i skolans läroplan.² I läroplanens målområde *Elevernas ansvar och inflytande* anges tre mål. Skolan ska sträva efter att varje elev:

- tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö
- successivt utövar ett allt större inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan
- har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.

(Lpo 94, s.13)

Varje skola är skyldig att arbeta aktivt med elevinflytande. Lyckas skolan få till stånd ett fungerade elevinflytande gynnar det både eleverna och skolan. Skolkommittén som tillsattes under 1990-talets mitt hade i uppdrag att granska skolan och identifiera olika sätt att stimulera skolans utveckling. De tog fram följande, fortfarande aktuella argument:

- inflytande är en mänsklig rättighet
- inflytande ingår i skolans uppdrag att fostra eleverna till demokratiska medborgare
- inflytande är en förutsättning för lärande
- inflytande är en resurs för skolans verksamhet.

(SOU 1996:22)

Vilka effekter elevinflytande har på lärandet har inte studerats närmare, men man kan anta att lusten för lärande hos en elev som är missnöjd med att inte kunna påverka sin arbetsituation kan påverkas i negativ riktning. Möjligheter till inflytande kan följaktligen antas stimulera ett mer aktivt deltagande i skolarbetet generellt, vilket i sin tur gynnar elevens studiemotivation och bidrar till bättre förutsättningar för skolans måluppfyllelse.

Voice eller exit – olika strategier

Vad inflytande mer konkret handlar om beskrivs inte i skollagen, men enkelt sagt handlar elevinflytande om att varje elev ska kunna påverka sin skolsituation, både individuellt och kollektivt. Så som utbildningspolitiken är utformad idag är det rimligt att diskutera elevinflytande utifrån två huvudsakliga perspektiv:

- Inflytande som rätten att göra individuella val, antingen genom val av skola eller genom val av olika alternativ inom en skolas verksamhetsutbud.
- Inflytande som rätten att påverka undervisningen och sin arbetsmiljö samt att delta i skolans kvalitetsarbete.

En elev kan därmed påverka sin situation antingen genom att välja skola och utbildningsprogram eller genom att höja sin röst. Hirschmans begrepp *voice*, *exit* och *loyalty* (Hirschman 1970) avsåg ursprungligen att förklara hur konsumenter agerar när de är missnöjda, men används ofta även för att utveckla samhällsvetenskapliga förklaringsmodeller inom andra områden, till exempel skolan. Hans-Åke Scherp har översatt modellen till skolans värld. Enligt honom är *voice* en

strategi för missnöjda elever att ge uttryck för sin syn på hur undervisningen eller skolan borde förändras, *exit* är en strategi som uttrycks antingen genom byte av skola eller undervisningsgrupp eller genom skolk, medan *loyalty* är en strategi som de elever tillämpar som varken protesterar, skolkar eller byter skola trots att de är missnöjda (Scherp 1999).

Kanske har det blivit dags att omdefiniera handlingsvägarna: I skolans värld är det idag förmodligen vanligare att allvarligt missnöje leder till *exit* snarare än till *voice*. Alternativet *voice* uttrycks till exempel genom deltagande i elev- och klassråd. Sådana aktiviteter attraherar framför allt elever som i grunden känner samhörighet och lojalitet med sin skola och därför väljer att engagera sig och förbättra sin skola.

Exit har blivit en alltför vanlig handlingsväg på gymnasiet. Det mest oroväckande uttrycket för detta är ökningen av avhopp från gymnasiet. Ungefär 10 procent av alla gymnasieelever avbryter studierna under det första eller andra studieåret och drygt 10 procent hoppar av under det tredje studieåret (Skolverket 2008). Samtidigt väljer allt fler elever att byta skola eller program under utbildningens gång. Av dem som gick i år 3 hösten 2009 bytte 17 600 elever (15 procent) skola och/eller utbildning. Orsaker till skol- och utbildningsbyten är enligt Skolverkets rapport *Konkurrensen om eleverna* att eleverna tröttnar på långa resvägar, har börjat på utbildningar som inte uppfyller deras förväntningar eller sent har fått plats på utbildningar som de vill gå på i första hand (Skolverket 2010e).

Om man lägger till den snabba tillväxten av fristående skolor, indikerar den sammantagna bilden av inflytandevägarna att aktiva val har blivit en högt prioriterad handlingsväg för elever som vill få till stånd en förändring av sin skolsituation.

Valet av utbildning

Sedan 20 år tillbaka äger elever och deras föräldrar rätten att själva välja skola. Grundskolor har en mängd olika profiler och gymnasieskolan ett brett utbud av inriktningar som varierar mellan olika orter. Den viktigaste förklaringen till denna utveckling är att skolan i början 1990-talet övergick från statligt till kommunalt ansvar, där enskilda skolor gavs ökade möjligheter att styra sin ekonomi och verksamhet, samt friskolereformen som konkurrensutsatte skolorna som därmed fick behov av tydligare profilering av sin verksamhet.

Sammantaget förmedlar 1990-talets skolreformer en syn att unga är kompetenta nog att själva fatta de avgörande besluten om utbildningens inriktning och innehåll, istället för att ta del av färdigsydda programpaket. Skolgången har idag blivit mer av ett personligt projekt istället för en samhällsangelägenhet (Englund 1999, Lindblad & Lundahl 2001).

Snabb framväxt av fristående skolor

De reella möjligheterna för elever att välja skola och utbildning har förstärkts mycket kraftigt sedan friskolereformen genomfördes 1992. Av landets totalt 4 660 grundskolor var 709 fristående läsåret 2009/10 och andelen friskoleelever uppgick till 11 procent av samtliga grundskoleelever. Antalet elever i fristående grundskolor ökade med 26 procent under femårsperioden 2004/05–2009/10 (Skolverket 2010c).

Antalet fristående gymnasieskolor har också ökat i mycket snabb takt och är nu nästan ikapp antalet kommunala gymnasier. Läsåret 2009/10 fanns det 458 fristående gymnasieskolor, medan antalet kommunala var 497 stycken. Kommunala skolor hade dock fler elever per skola, i genomsnitt 614 elever, jämfört med 185 elever i genom-

snitt i fristående gymnasieskolor. Friheten att välja olika utbildningsinriktningar är mycket stor. Läsåret 2009/10 fanns det nästan 4 700 olika utbildningar att välja mellan (Skolverket 2010j).

Inflytande över utbildningsvalet

Enligt en omfattande studie bland unga och vuxna är valet av utbildning det område i livet som unga upplever att de har störst inflytande över³ (Ungdomsstyrelsen 2007). I gruppen 16–29 år ansåg 84 procent att de har ett stort eller ett relativt stort inflytande över sitt val av utbildning (tabell 6.1).

Tittar man närmare på dessa siffror framkommer att tjejer i högre grad än killar ansåg sig kunna påverka sitt val av utbildning, 87 procent mot 82 procent. En klart lägre andel av unga som är födda utrikes, 76 procent, uppfattade sig ha stor möjlighet att påverka sitt val av utbildning än av unga som är födda i Sverige, 86 procent. Unga som är barn till arbetare bedömde att de haft mindre inflytande över valet av utbildning än unga som är barn till tjänstemän (tabell 6.2).

Frågan om inflytande över val av utbildning visade även ett samband med ålder. Ju äldre svarspersonen var, desto mindre inflytande ansåg han eller hon sig ha haft över sina utbildningsval (tabell 6.1).

Tabell 6.1 Hur stort inflytande tycker du att du har över ditt val av utbildning efter åldersgrupper, 2007. Procent

	Ingen eller liten påverkan	Varken stor eller liten påverkan	Viss eller stor påverkan	Totalt
Åldersgrupper				
16–19 år	4	11	85	100
20–24 år	6	11	83	100
25–29 år	4	10	85	99
Unga/vuxna eller äldre				
16–29 år	4	11	84	99
35–74 år	11	16	73	100

Källa: Ungdomsstyrelsen, Unga med attityd 2007.

Kommentar 1: Ingen eller liten påverkan avser värde 1 och 2, varken stor eller liten påverkan värde 3 och viss eller stor påverkan värde 4 och 5 på en femgradig skala där 1=Mycket litet inflytande och 5=Mycket stort inflytande.

Kommentar 2: På grund av avrundning kan totalsumman anta ett värde mellan 99 och 100.

Tabell 6.2 Hur stort inflytande tycker du att du har över ditt val av utbildning efter kön, födelseland och socioekonomisk bakgrund. 16–29 år, 2007. Procent

	Ingen eller liten påverkan	Varken stor eller liten påverkan	Viss eller stor påverkan	Totalt
Killar	5	12	82	99
Tjejer	4	10	87	101
Född i Sverige	4	10	86	100
Utrikes född	9	16	76	101
Mamma arbetare	5	12	83	100
Mamma tjänsteman	4	11	85	100
Mamma högre tjänsteman/akademiker/ i ledande befattning	3	9	89	101
Mamma egen företagare/lantbrukare	0	0	100	100
Totalt	4	11	84	99

Källa: Ungdomsstyrelsen, Unga med attityd 2007.

Kommentar 1: Ingen eller liten påverkan avser värde 1 och 2, varken stor eller liten påverkan värde 3 och viss eller stor påverkan värde 4 och 5 på en femgradig skala där 1=Mycket litet inflytande och 5=Mycket stort inflytande.

Kommentar 2: På grund av avrundning kan totalsumman anta ett värde mellan 99 och 101.

Inflytande över undervisningen

Medan elevernas möjligheter att utöva inflytande över skolans styrning är kraftigt begränsade på grund av existerande lagar och styrsystem, är villkoren för att eleverna ska kunna påverka sitt eget lärande betydligt bättre. Eva Forsberg har diskuterat begreppet elevinflytande utifrån två dimensioner, elevcentrerad undervisning och elevernas delaktighet i skolans beslutsprocesser (Forsberg 2000, Forsberg 2004). Enligt Forsberg dominerar den senare dimensionen – deltagande i beslutsprocesser – inom forskning och statlig utvärderingsverksamhet. Enligt Forsberg var den generella slutsatsen i tidigare studier att elever endast i begränsad omfattning hade inflytande över sin skolsituation. Enligt Forsberg kunde alltså slutsatsen bero på att forskningen inte hade riktats mot att närmare granska inflytande i det egna lärandet, och att det därför finns anledning att ifrågasätta de tidigare studiernas slutsatser om möjligheterna att utöva inflytande i skolan. Även om elevers delaktighet i skolans beslutsprocesser har sina brister så finns det andra dimensioner av elevpåverkan som kan komma till uttryck inom undervisningen, och som hittills inte har studerats i lika stor omfattning som elevers formella inflytande (Forsberg 2004).

Om man istället för forskningsresultat granskar skolans styrdokument finns stöd för Forsbergs tes: demokratiska arbetsformer i klassrummet och inflytande i det egna lärandet ges lika stort fokus som elevernas formella möjligheter till inflytande. Individuella utvecklingsplaner är ett exempel på hur elevers rätt till inflytande över den egna utbildningen har stärkts. Varje elev har sedan 2006 enligt lagen rätt att veta var hon eller han ligger i jämförelse med målen och vad hon eller han måste bli bättre på för att uppnå målen. Regeringen har också under senare år skärpt skolinspektionen,

infört en ny lag mot diskriminering i skolan samt tillsatt en elevombudsman som driver individuella ärenden. Alla dessa reformer utgår snarare från den enskilda elevens rättigheter än från elevkollektivets.

Att balansera elevernas rätt till inflytande mot lärarnas eller rektorns rättigheter kan ibland upplevas som problematiskt. Lärarna har under det senaste decenniet vid upprepade undersökningar uttryckt bristande inflytande över bland annat klasstorleken, möjligheten att erbjuda extra stöd och skolans generella resursanvändning (Skolverket 2010a). Rektorn har det huvudsakliga ansvaret för att både elever och skolpersonal har det inflytande de har rätt till. Även om det teoretiskt inte finns någon motsättning mellan elevernas rätt till inflytande, rektorns ansvar för det pedagogiska arbetet och lärarnas ansvar för undervisningen, är verkligheten många gånger mer komplex än den enkla organisatoriska modellen.

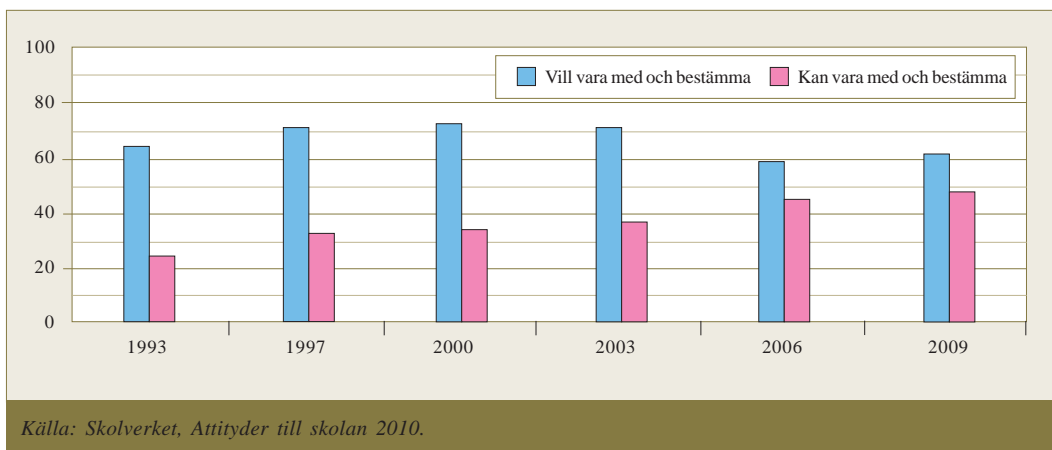
En studie som undersökte rektorers syn på elevinflytande och uppdraget att verka för demokratiska arbetsformer kom fram till att det finns en dubbelhet i skolans hantering av elevinflytande (Wedel Persson 2009). Å ena sidan finns det en vilja hos skolledningen att dela makten med eleverna men å andra sidan saknas det fungerande former för att förverkliga detta. Faktorer som hindrar och motverkar elevernas reella inflytande var enligt denna studie bland annat en viss ambivalens till huruvida elever överhuvudtaget kan eller bör ha inflytande, bundenhet vid gamla arbetsätt och traditioner samt lärarnas bristande förmåga att utforma arbetet i klassrummet på ett sätt som ger eleverna möjlighet att ha inflytande. Skolans ledarskap var också betydelsefullt. Studiens slutsats var att rektorer behöver driva frågan om elevinflytande på ett medvetet och strukturerat sätt för att målet ska kunna förverkligas (Wedel Persson 2009).

I klassrummet

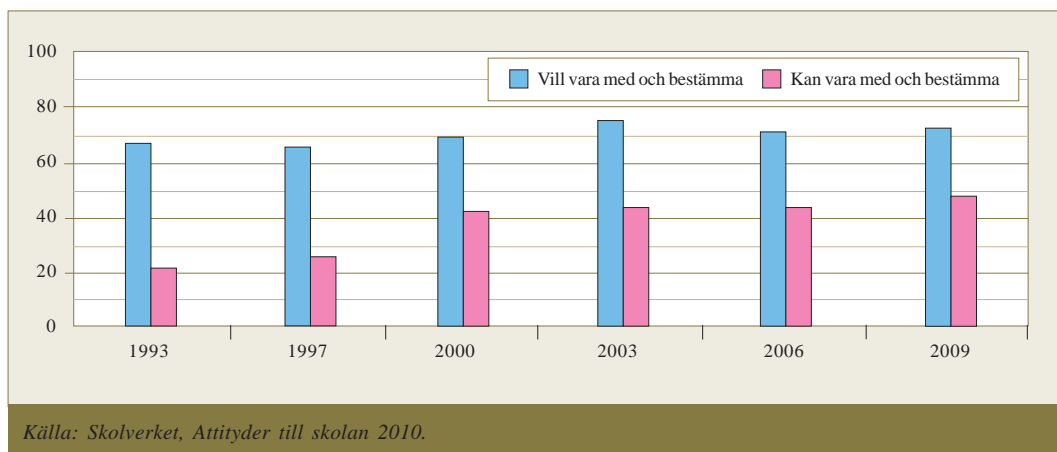
Skolverket genomför vart tredje år en omfattande studie, *Attityder till skolan*, där eleverna i årskurs 7–9 och i gymnasieskolan får ta ställning till bland annat i vilken omfattning de dels *kan*, dels *vill* vara med och bestämma om olika företeelser i skolan. Den senaste undersökningen genomfördes 2009 och omfattade sex frågor om elevers medbestämmanderätt i klassrumssammanhang. Svaren visar en generellt positiv utveckling av elevers upplevda inflytande under perioden 1993–2009. Den positiva trenden illustreras väl med hjälp av påståendena *Vill vara med och bestämma vad man lär sig i olika ämnen*, respektive *Kan vara med och bestämma vad man lär sig i olika ämnen*. När undersökningen inleddes 1993 svarade 25 procent av eleverna i grundskolans årskurs 7–9 samt i gymnasiet att de kan vara med och bestämma vad de lär sig i olika ämnen medan 65 procent svarade att de vill. Skillnaden mellan att vilja och att kunna var 40 procentenheter. Vid 2009 års undersökning svarade däremot 46 procent att de kan och 62 procent att de vill. Under

denna 16-årsperiod minskade alltså andelen elever som vill påverka sitt lärande men upplever att hon eller han inte kan från 40 till 16 procentenheter (figur 6.1).

Ett annat påstående handlar om medbestämmanderätten över läxor och prov. I 1993 års undersökning svarade 21 procent av eleverna i grundskolans årskurs 7–9 samt i gymnasiet att de kan vara med och bestämma över läxor och prov medan 68 procent svarade att de vill. Skillnaden mellan att vilja och kunna påverka var 47 procentenheter. Vid 2009 års undersökning svarade 49 procent att de kan och 73 procent att de vill (figur 6.2). Skillnaden mellan att vilja och att kunna sjönk därmed till 24 procentenheter. En kraftfull och tydligt positiv utveckling av elevernas inflytande över eget lärande har alltså ägt rum sedan början av 1990-talet då de idag gällande läroplanerna ersatte de tidigare. Om denna positiva utveckling beror på skolans förnyade styrdokument eller på tidsandan som under samma period i ökad grad har präglats av individbaserade rättigheter får däremot förbli osagt.

Figur 6.1 Andelen som vill respektive kan vara med och bestämma vad man lär sig i olika ämnen. Grundskolans årskurs 7–9 samt gymnasiet, 1993–2009. Procent.

Figur 6.2 Andelen som vill respektive kan vara med och bestämma över läxor och prov. Grundskolans årskurs 7–9 samt gymnasiet, 1993–2009. Procent.

Skolan som arbetsplats

Elevers inflytande över skolan som arbetsplats omfattar skolans yttre och inre miljö som frågor om skolgården, matsalen och måltider, toaletter och omklädningsrum, rastverksamhet och andra frågor av gemensamt intresse. Dessa frågor behandlas traditionellt i olika formella organ för elevers inflytande som klass- och skolråd. Här finns därmed möjligheter för elever att utöva kollektivt inflytande, som är en viktig del av den demokratiska utbildning som skolan ska ansvara för. Tanken är att elever genom olika former av kollektiva samrådsorgan, till exempel elevråd, får möjligheter att lära sig att ta ansvar och att leda ett arbete med inflytandefrågor. Det är därför viktigt att forum där eleverna själva får leda arbetet finns i alla skolor, till exempel i form av klassråd, elevråd och skolkonferenser. Det är också viktigt att eleverna får träna sig i arbetsformerna för kollektivt medbestämmande. Vid sidan av de kollektiva påverkansvägarna har varje enskild elev dessutom rätten att ta upp olika frågor i samtal direkt med lärare eller skolledning.

En viktig fråga för de elever som åtar sig uppdrag att företräda andra elever är att deras studieförutsättningar inte försämras och att de inte riskerar att uppnå sämre resultat än de annars skulle ha kunnat göra. I dag har endast gymnasieelever rätt att få kompensation för den undervisning de går miste om på grund av sina uppdrag. När den nya skollagen träder i kraft höstterminen 2011 kommer elevföreträdare också i grundskolan att ges ledighet och kompenseras för den undervisning de går miste om på grund av ett uppdrag (Utbildningsdepartementet 2010).

Elevgorganisationer

Det finns två huvudsakliga former för elever i grundskolan och på gymnasiet att organisera sina intressen genom. Den ena formen är att varje klass väljer en representant som ingår i skolans *elevråd*. Den andra är att alla elever som vill ansluter sig till skolans *elevkår*, där de sedan väljer ordförande och styrelse i enlighet med vanlig föreningstradition. Elevkåren bygger alltså på elevernas frivilliga medlemskap och egen organisering,

medan elevråd i högre grad är en struktur som lärare och skolledning upprätthåller. De två riktäckande organisationerna Sveriges elevråd, Svea, och Sveriges elevråds centralorganisation, Seco,⁴ är samarbetsorganisationer för elevråd i övre grundskolan och gymnasiet. Seco organiserar även elevkårer. På riksnivå arbetar elevorganisationerna med opinionsbildning och lokalt arbetar de med utbildningar av medlemskåren samt tar fram stödmaterial och olika inspirerande och stödjande verksamheter.

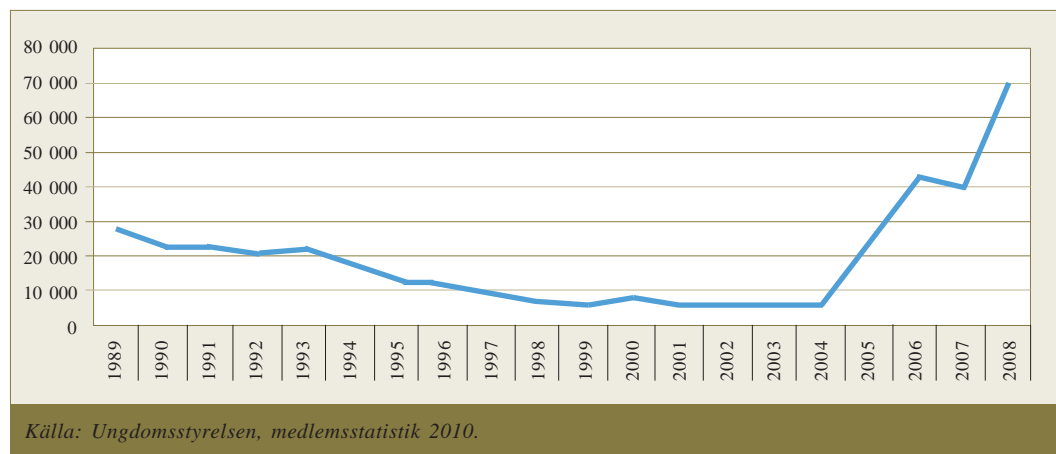
Under 1990-talet och i början av 2000-talet var det vanligast att eleverna organiserade sig i elevråd, men under senare år har antalet elevkårer ökat kraftigt. I figur 6.3 redovisas antalet enskilda medlemmar i Seco. Enligt Ungdomsstyrelsens senaste sammanställning var över 70 000 elever medlemmar verksamhetsåret 2008 (figur 6.3).

Från elevkårens sida anser man att det faktum att skolans ledning bildar ett organ för elevers intressen är en demokratisk svaghet, de anser att elevråd eller elevkår bör bildas av eleverna själva (Skolverket 2010i). Även om det argumentet är väl förankrat i demokratiska traditioner kan man

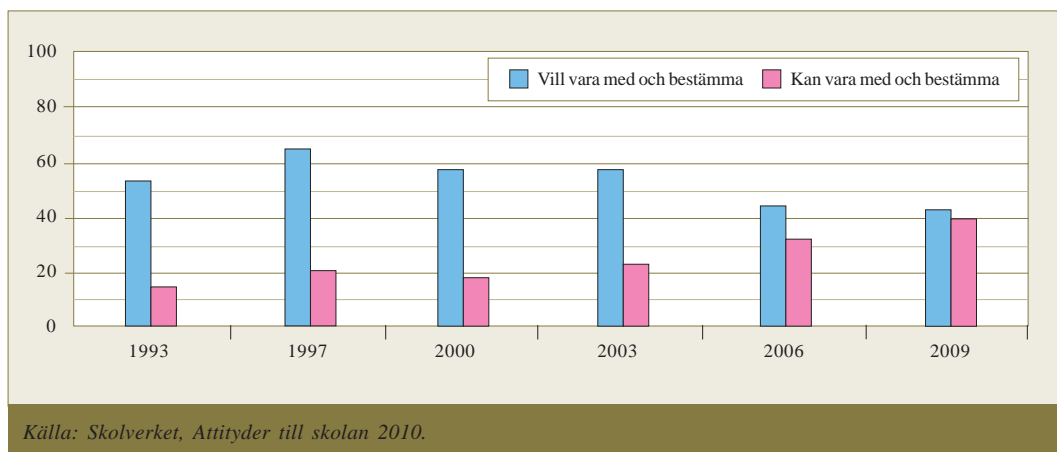
ställa frågan om dess relevans i skolans vardag. De allra flesta elever rekryteras i en befintlig organisation i skolan, som rimligtvis får stöd och uppmuntran från skolans ledning för att kunna bedriva det elevdemokratiska arbetet. Om den lokala organisationen en gång i tiden grundades av skolans ledning eller av en elevgrupp behöver inte påverka kvaliteten i det arbete som de aktiva eleverna bedriver här och nu.

I inflytande över skolans organisation

Under rubriken *I klassrummet* beskriver vi hur elevernas upplevda inflytande i klassrummet har förbättrats enligt Skolverkets återkommande studie *Attityder till skolan*. En av frågorna berör elevernas inflytande över skolan som arbetsplats, att vilja och kunna vara med bestämma över skolans regler. När undersökningen inleddes 1993 svarade 15 procent av eleverna i grundskolans årskurs 7–9 samt i gymnasiet att de kan och 54 procent att de vill. Skillnaden mellan att vilja och kunna var 39 procentenheter. I den senaste undersökningen som genomfördes 2009 svarade 44 procent av

Figur 6.3 Antal medlemmar hos Sveriges elevråds centralorganisation (Seco), 1989–2008.

Figur 6.4 Andelen som vill respektive kan vara med och bestämma över reglerna i skolan. Grundskolans årskurs 7–9 samt gymnasiet, 1993–2009. Procent.

eleverna i årskurs 7–9 samt i gymnasiet att de vill och 40 procent att de kan vara med och bestämma över skolans regler. Skillnaden mellan att vilja och att kunna vara med och bestämma över skolans regler minskade alltså från 39 till 4 procentenheter (figur 6.4).

En möjlig förklaring till denna exceptionella utveckling är att alla skolor numera är skyldiga att varje år upprätta en plan mot kränkande behandling och en likabehandlingsplan enligt riktlinjerna i skollagens 14 kapitel (SFS 1985:1100) och diskrimineringslagen (SFS 2008:567) där det även anges att eleverna ska engageras i arbetet med att upprätta, följa upp och utvärdera dem.

Försök att påverka den egna skolan

Elevernas rätt till inflytande kan ge ett värdefullt bidrag till skolans kvalitets- och utvecklingsarbete om skolan förmår att ta vara på elevernas engagemang. Skolverket har i en omfattande studie av 14- och 15-åringars demokratiska kunskaper, värderingar och engagemang⁵ undersökt i vilken utsträckning eleverna är missnöjda med sin skola, om de har tagit initiativ till att förbättra den och om de har lyckats med detta. Eleverna har också fått ange vad saken gällt och vem de vände sig till i sina försök att påverka. Frågorna är hämtade från en medborgarundersökning som genomfördes första gången 1987 av Maktutredningen. De har dock delvis anpassats för att passa den unga åldersgruppen (Skolverket 2010f).

Resultaten visar att under ett år (svaren avser i första hand läsåret 2008/09) hade 27 procent av eleverna i årskurs 8 och 9 gjort något för att förbättra skolan, och i många fall hade en elev försökt påverka flera saker. Elevernas öppna svar

om vad saken gällde kodades i efterhand till ett antal kategorier. Resultatet framgår av tabell 6.3 där de olika förbättringsområdena rangordnats efter hur ofta de förekommer.

Skolverket undersökte vidare om det fanns ett samband mellan att vara missnöjd med sin skola och att ta initiativ till förbättringar. Sambandet mellan initiativtagandet och missnöjet visade sig vara mycket svagt. Alla elever fick ange sitt missnöje med skolan på en skala från 0 (inget missnöje) till 10 (mycket missnöjd). De flesta eleverna, 54 procent, valde att kryssa ett alternativ som indikerar ett lågt missnöje (figur 6.5).

I figur 6.5 har eleverna delats in i tre grupper, där de som kryssat för mittenalternativet (5 på skalan 0–10) utgör mittengruppen. Av samtliga tillfrågade elever hade 27 procent tagit initiativ till en förbättring. Av de som hade tagit initiativ svarade en tredjedel (9 procent av samtliga elever) att de hade lyckats med att nå målet för initiativet, en tredjedel att de hade misslyckats och en tredjedel att de inte visste resultatet än. Inom gruppen initiativtagare tillhörde ungefär hälften kategorin som var mindre missnöjd med sin skola (14 procent av

samtliga elever), medan de mer missnöjda utgjorde en tredjedel av initiativtagarna (8 procent av samtliga elever). Figuren visar således att det bland initiativtagarna fanns många som inte är särskilt missnöjda med sin skola, men också att missnöje inte nödvändigtvis leder till initiativ. I gruppen missnöjda hade endast en tredjedel tagit något initiativ till förbättring, medan två tredjedelar av de missnöjda, motsvarande 19 procent av samtliga elever, inte hade tagit några initiativ till att förändra sin skola (figur 6.5).

Den stora majoriteten av eleverna, cirka 75 procent, hade inte tagit något initiativ till att förbättra sin skola under det senaste året. Den oftast förekommande anledningen – en tredjedel hänvisade till detta – var att eleven ansåg att skolan fungerar så bra att det inte behövdes. Det näst vanligaste svarsalternativet var det uppgivna ”*Det tjänar ingenting till – det går inte att påverka ändå*”. Ungefär en fjärdedel av de elever som inte har tagit något initiativ till att förbättra sin skola, vilka motsvarar 8 procent av samtliga elever, angav det alternativet. Andra – omkring 10 procent av de som var missnöjda och inte hade tagit ini-

Tabell 6.3 Områden som elever har försökt att påverka i egna skolan. Sammanställning av öppna svar, grundskolans årskurs 8 och 9, 2009. Procent

Vad handlade ditt försök att påverka om?	Procent
Skolmat	20
Undervisning, lärare (prov, läxor, betygssättning, undervisningskvalitet, byte av lärare – men även sociala aspekter i klassrummet)	15
Fysisk miljö (till exempel bättre omklädningsrum, skåp, skolgård)	12
Social miljö (minska mobbning, bättre relationer och dylikt på skolan och i klassen)	12
Övrigt (inklusive ej specificerade svar såsom ”en massa småsaker”)	9
Schema, tider	4

Källa: Skolverket 2010, ICCS.

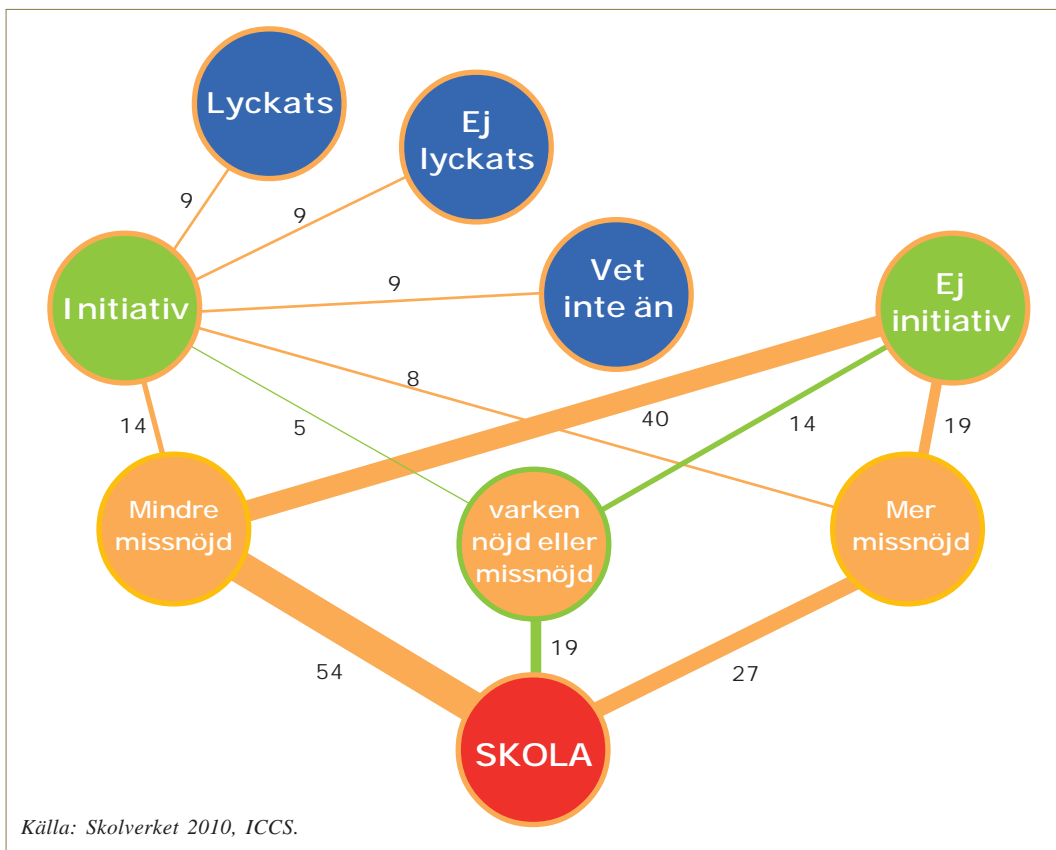
Kommentar: Av de 965 elever som har svarat att de gjorde något för att förbättra sin skola är det 781 som har angett vad deras försök handlade om. Utöver de svar som redovisas i tabellen förekom ett antal svar där flera områden kombinerades, till exempel både skolmat och fysisk miljö (1,8 procent). Den enda kombination som samlade en högre andel var kombinationen av social och fysisk miljö, 5 procent.

tiativ – svarade att det finns andra som är mer intresserade och kunniga och nästan lika många förklarade att de inte vet hur det skulle gå till. Var sjätte elev angav att de inte orkar eller hinner. Bara ett par procent angav att de avstått från förbättringsförsök för att det känns obehagligt att kritisera lärarna eller skolan (Skolverket 2010f).

Skolverkets sammanfattande slutsats i rapporten *Morgondagens medborgare* om elevinflytande var följande:

”Det återstår en hel del arbete med att ge eleverna det inflytande de har rätt till. Många elever avstår nämligen från att försöka påverka med motiveringen att det inte tjänar något till eftersom det inte går att påverka ändå. Samtidigt har så mycket som var fjärde elev tagit initiativ för att förbättra sin skola bara under det senaste året, och exemplen från dessa påverkansförsök ger på det stora hela bilden av både engagerade och ansvarsfulla ungdomar vars insatser bör vara en tillgång i skolans utveckling.”

(Skolverket 2010f, s. 12)

Källa: Skolverket 2010, ICCS.

Figur 6.5 Initiativträdet: Missnöje – initiativ – framgång. Procent.

Vad ska elever ha inflytande över?

Ungdomsstyrelsen har utvecklat ett enkätverktyg för lokal uppföljning av ungdomspolitik, Lupp, för att kommuner på ett enkelt sätt ska kunna ta reda på hur ungas situation ser ut lokalt. De flesta av de kommuner som genomför enkäten gör det i samarbete med skolorna, vilket bidrar till de relativt höga svarsfrekvenserna och till den goda lokala täckningen av ungdomsgruppen. Ett flertal frågor i undersökningen berör förhållanden i skolan. Synen på elevinflytande i den egna skolan utgör ett eget tema, vars utfall här redovisas med hjälp av ställningstaganden till tre frågor:

- Jag har fått veta vad eleverna ska ha inflytande över i skolan.
- Elevrådet tas på allvar och lyssnas på av personalen i skolan.
- Skolan uppmuntrar mig att aktivt medverka i klassråd och elevråd.

I tabell 6.4 redovisas svaren från de 42 kommuner⁶ som genomförde undersökningen 2009. Eftersom kommunurvalet inte är riksrepresentativt är det inte lämpligt att dra några generella slutsatser av resultaten, tabellen speglar endast det genomsnittliga resultatet för de 42 deltagande kommunerna. Elever i grundskolans årskurs 7–9 respektive i gymnasiet redovisas separat (tabell 6.4).

Det är rätt tydligt att elevinflytandet i de 42 kommunerna som ingick i undersökningen kan förankras bättre. Omkring 40 procent av eleverna svarade att de *har fått veta vad de ska ha inflytande över* medan 21 procent angav att de inte har fått veta det. En något mer positiv bild förmedlas för påståendet *elevrådet tas på allvar och lyssnas på av personalen i skolan*. Bland elever i grundskolans årskurs 7–9 angav 55 procent att det stämde ganska eller mycket bra, den motsvarande andelen bland gymnasieelever var 46 procent. Omkring 45 procent av eleverna svarade att det tredje påståendet, *skolan uppmuntrar mig att aktivt medverka i klassråd och elevråd*, stämmer mycket eller ganska bra, andelen var något lägre i gymnasiet (tabell 6.4).

Tabell 6.4 Synen på elevinflytande i den egna skolan. Årskurs 7-9 samt gymnasiet. 42 kommuner 2009.

Hur tycker du att det är i din skola?	Jag har fått veta vad eleverna ska ha inflytande över skolan		Elevrådet tas på allvar och lyssnas på av personalen i skolan		Skolan uppmuntrar mig att aktivt medverka i klassråd och elevråd	
	Årskurs 7-9	Gymnasiet	Årskurs 7-9	Gymnasiet	Årskurs 7-9	Gymnasiet
Stämmer mycket eller ganska bra	40	40	55	46	45	43
Stämmer varken bra eller dåligt	39	38	27	34	29	31
Stämmer ganska eller mycket dåligt	21	21	18	21	26	26
Totalt	100	100	100	100	100	100

Källa: Ungdomsstyrelsen, Lupp-undersökningen 2009.

Kommentar: Undersökningen genomfördes i 42 kommuner och sammanlagt 22 014 elever i grundskolans årskurs 7-9 samt i gymnasiet år 1-3 har svarat.

Inspektion av elevinflytande

Elevernas möjligheter till inflytande i skolan var ett av fem prioriterade granskningsområden för Skolverkets inspektion av skolor under 2003–2006.⁷ Den huvudsakliga slutsatsen i rapporten *Skolverkets utbildningsinspektion – en sammanfattning av resultat och erfarenheter under tre år* (Skolverket 2007) var att behovet av förbättringar är mycket stort. Enligt rapporten fanns det en stor osäkerhet om hur elevinflytandet kan och ska utformas i det dagliga arbetet bland elever och lärare, både i grundskolan och i gymnasiet. En viktig anledning till osäkerheten är att skolans styrdokument endast anger att elever ska ha inflytande, men inte hur. Skolverkets utbildningsinspektions bedömning var att det behövs tydligare riktlinjer för elevernas möjligheter till inflytande, samtidigt som eleverna i rimlig utsträckning känner till demokratiska principer och har en vilja att arbeta i demokratiska former (Skolverket 2007).

Inspektionen 2003–2006 visade att de allra flesta grundskolor hade samverkansorgan som klassråd och elevråd där olika frågor som inte rör den direkta undervisningen kunde tas upp. Även gymnasieskolorna hade samverkansorgan som enligt inspektionen fungerade tillfredsställande, även om verksamheten där visade sig vara mindre omfattande jämfört med i grundskolan. Ett område med ett stort utvecklingsbehov var elevernas möjlighet till reellt inflytande över utbildningens utformning. Inspektionen fann ett stort missnöje bland eleverna i både grundskolan och gymnasieskolan över deras begränsade inflytande över utbildningen och skolans inre arbete. Mer än varannan av de inspekterade grund- och gymnasieskolorna bedömdes vara i behov av att förbättra elevernas möjligheter till inflytande över sin lärosituation.

Även en rad andra undersökningar, däribland Skolverkets attitydundersökningar, SCB:s levnadsnivåundersökningar (ULF) och Barnombudsmannens rapporter har påvisat brister i elevinflytandet. Undersökningarna har visat att eleverna upplever att de har begränsat inflytande över det vardagliga skolarbetet som inflytande över undervisningssituationen, arbetssättet och innehållet. Upplevelsen av inflytande varierar också mellan skolorna i en kommun, mellan klasserna i en skola och mellan olika gymnasieprogram. Den enskilde läraren bedöms ha stor betydelse för elevernas möjligheter till inflytande över sitt lärande och sin dagliga läromiljö.

Den senaste skolinspektionen

Ansvar för skolinspektionen fördes över från Skolverket till den nyinrättade myndigheten Skolinspektionen 2008. Skolinspektionens regelbundna tillsyn sker kommunvis, vilket innebär att myndigheten granskar alla skolor och verksamheter i en kommun under en begränsad period. Tillsynen innebär en kontroll av att kommunen eller den fristående skolan följer skollag, skolformsförordningar, läroplaner, kursplaner och övriga föreskrifter som är bindande för skolorna och verksamheterna. Tillsynen sker inte slumpmässigt. Det är därför inte möjligt att generalisera resultatet av tillsynen 2009 till alla landets skolor och verksamheter.

I tabell 6.5 redovisas inspektionsresultat för fyra olika faktorer som på olika sätt belyser förutsättningar för att elever i grundskolan ska kunna utöva inflytande över sitt lärande. Bedömningspunkterna tar upp:

- utvecklingssamtal
- individuella utvecklingsplaner
- möjlighet till inflytande över eget lärande
- demokratiska arbetsformer.

Tabell 6.5 Skolinspektionens tillsyn av grundskolan inom området inflytande över lärande, 2009. Procent

Bedömningspunkt	mål och krav uppfylls huvudsakligen	Åtgärder behövs
Lärarna genomför utvecklingssamtal om hur elevens kunskapsutveckling och sociala utveckling bäst kan stödjas.	93	7
Lärarna upprättar en framåtsyftande individuell utvecklingsplan i samband med utvecklingssamtalet.	25	76
Eleverna ges möjlighet till inflytande och ansvarstagande över det egna lärandet.	50	50
Eleverna ges kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.	92	8

Källa: Skolinspektionen: Regelbunden tillsyn 2009.

Kommentar: Statistiken visar grundskolor där Skolinspektionen fattat beslut efter regelbunden tillsyn under 2009. Under året fattades beslut för 978 grundskolor. Vid tillsynen bedöms ett antal områden, bedömningspunkter, som har sin utgångspunkt i lagar och andra bestämmelser. Alla skolor bedöms inte utifrån alla bedömningspunkter. Skälet till detta är att det på vissa skolor inte är möjligt att göra en bedömning eller att bedömningspunkten inte är relevant för just den aktuella skolan. För varje bedömningspunkt redovisas antal och andel skolor där Skolinspektionen vid tillsynen bedömt att styrdokumentens mål och krav uppnås eller att åtgärder behöver vidtas.

Inspektionsresultaten för de fyra bedömningspunkterna varierade stort. I de allra flesta skolorna följer utvecklingssamtalen de mål och krav som ställs i styrdokumentet. Under 2009 inspekterades 978 grundskolor och i 93 procent av dem rapporterades inga avvikelser på den punkten. Däremot uppfyllde endast en fjärdedel av skolorna kraven på individuella utvecklingsplaner. Hälften av skolorna bedömdes uppfylla målen för inflytande och ansvarstagande över eget lärande medan 92 procent ansåg att eleverna får kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former (tabell 6.5).

Inspektionspunkterna för gymnasieskolan är något annorlunda utformade jämfört med för grundskolan. Frågorna om utvecklingssamtal och individuella utvecklingsavtal är sammanslagna till en inspektionspunkt. Dessutom saknas frågan om man får lära sig demokratins principer och att arbeta i demokratiska former på gymnasiet.

Av de 166 gymnasieskolor som inspekterades 2009 fick en fjärdedel, 26 procent, bedömningen att styrdokumentens mål och krav inte uppfylldes och att åtgärder är nödvändiga. Ännu fler skolor, 32 procent av de inspekterade, bedömdes inte uppfylla mål och krav för elevernas inflytande över hur den egna utbildningen utformas. Däremot bedömdes de allra flesta gymnasieskolorna arbeta tillfredsställande med att elever utvecklar en insikt om sitt eget sätt att lära och en förmåga att utvärdera sitt eget lärande (tabell 6.6).

Skolinspektionen kontrollerade 2009 endast vissa delar av elevers rätt till inflytande, det som berör det egna lärandet. Det är en betydligt snävare granskning jämfört med Skolverkets inspektion 2003–2006 som också tog upp frågan om skolorna hade samverkansorgan som klassråd och elevråd.

Tydligare skrivningar i den nya skollagen

I kapitel 4 i den nya skollagen står inte bara att elever ska ha inflytande över sin utbildning, utan också att deras vilja att utöva inflytande ska stimuleras samt att deras arbete med inflytande ska stödjas och underlättas:

”Barn och elever ska ges inflytande över utbildningen. De ska fortlöpande stimuleras att ta aktiv del i arbetet med att vidareutveckla utbildningen och hållas informerade i frågor som rör dem. Informationen och formerna för barnens och elevernas inflytande ska anpassas efter deras ålder och mognad. Eleverna ska alltid ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas inom ramen för deras inflytande över utbildningen. Elevernas och deras sammanslutningars arbete med inflytandefrågor ska även i övrigt stödjas och underlättas.”

(SFS 2010:800, 4 kap.)

Den nya skollagen är därmed tydlig med att en viktig del av elevinflytande är rätten till information, att eleverna alltid har rätt att ta initiativ till frågor om sin utbildning samt att skolan ska stödja och underlätta elevers inflytande och delaktighet. Det är ett klart framsteg jämfört med skrivningen i den tidigare skollagen:

”Eleverna skall ha inflytande över hur deras utbildning utformas. Omfattningen och utformningen av elevernas inflytande skall anpassas efter deras ålder och mognad.”

(SFS 1985:1100, 4 kap. grundskolan,
5 kap. gymnasieskolan)

Ny samverkansform – forum för samråd

En nyhet i skollagen som träder i kraft höstterminen 2011 är att det vid varje skola ska finnas ett eller flera *forum för samråd*, där elever, föräldrar och skolans personal är representerade. Ett forum för samråd ska ha två huvuduppgifter. Den ena är att vara en arena där elever och föräldrar kan föra fram förslag och synpunkter i olika frågor som berör skolans verksamhet och den andra är att rektorn ska informera elever och föräldrar om skolans verksamhet. Forumet ska inte behandla ärenden som rör enskilda elever, föräldrar eller personal.

Synpunkter på undervisningen bör även i framtiden via elevråd eller liknande framföras direkt till den undervisande läraren eller till rektor. Eleverna bör ha möjlighet att ta initiativ till frågor som ska behandlas. Skolorna bör därför ha rutiner för hur frågor slussas från till exempel klassnivå till ett forum för samråd (Utbildningsdepartementet 2010).

De lokala samrådsforumen ska inte ersätta de nuvarande formerna för elevinflytande, till exempel klassråd och elevråd, utan bör istället ses som ett rådgivande organ i likhet med lokala skolstyrelser.

Inflytande i högre studier

Studenterna har rätt att utöva inflytande över utbildningen vid högskolorna. Inflytandet kanaliseras via studentkårer och studenters rätt att vara representerade regleras närmare i studentkårsförordningen (Studentkårsförordning 2009:769). Enligt högskoleförordningen har studenterna vid högskolan också rätt att vara representerade i alla beslutande och beredande organ inom högskolan vars verksamhet har betydelse för utbildningen och studenternas situation. Om ett beslut

Tabell 6.6 Skolinspektionens tillsyn av grundskolan inom området inflytande över lärande, 2009. Procent

Bedömningspunkt	Mål och krav uppfylls huvudsakligen	Åtgärder behövs
Varje elev ges minst en gång per termin ett utvecklingssamtal där man med den individuella studieplanen som grund ger en samlad information om elevens kunskapsutveckling och studiesituation.	74	26
Eleverna har inflytande över hur deras utbildning utformas och ges möjlighet att kunna påverka, vara delaktiga och ta ansvar.	68	32
Skolan strävar mot att varje elev utvecklar en insikt om sitt eget sätt att lära och en förmåga att utvärdera sitt eget lärande.	97	3

Källa: Skolinspektionen: Regelbunden tillsyn 2009.

Kommentar: Statistiken visar gymnasieskolor där Skolinspektionen fattat beslut ejer regelbunden tillsyn under 2009. Under året fattades beslut för 166 gymnasieskolor. Vid tillsynen bedöms ett antal områden, bedömningspunkter, som har sin utgångspunkt i lagar och andra bestämmelser. Alla skolor bedöms inte utifrån alla bedömningspunkter. Skälet till detta är att det på vissa skolor inte är möjligt att göra en bedömning eller att bedömningspunkten inte är relevant för just den aktuella skolan. För varje bedömningspunkt redovisas antal och andel skolor där Skolinspektionen vid tillsynen bedömt att styrdokumentens mål och krav uppnås eller att åtgärder behöver vidtas.

ska fattas av en enda person ska han eller hon samråda med en studentrepresentant i god tid innan beslutet fattas eller beredningen slutförs. Högskolan ska dessutom efter en avslutad kurs ge studenter en möjlighet att framföra sina erfarenheter och synpunkter i en kursvärdering (SFS 1993:100).

Medlemskap i en studentkår är frivilligt sedan 1 juli 2010. En stor fråga är hur detta kommer att påverka kårernas verksamhet eftersom den ekonomiska ersättningen, i form av statsbidrag till studentkårer som ingår i reformen, långtifrån täcker den ekonomiska förlusten som avskaffandet av den obligatoriska kåravgiften medfört. Statens anslag för att finansiera studentinflytandet motsvarar 105 kronor per helårsstudent, men flera lärosäten anser att detta är för litet och har beslutat att skjuta till mer pengar. Chalmers och Hög-

skolan i Jönköping har beslutat sig för att behålla kårobligatoriet tills vidare (Högskoleverket 2010).

En annan stor fråga är hur studentinflytandet ska kunna stärkas och omformas när frivilligt engagemang ersätter kårobligatoriet. Studentinflytande i högre utbildning har hittills varit en rättighet som i lagstiftningen har utgått ifrån studentkårer och inte från den enskilde studenten. Enligt en debattartikel publicerad 2 juli 2010, dagen efter kårobligatoriet avskaffades, är det regeringens avsikt att arbeta vidare med flera förslag på hur studentinflytandet ska kunna moderniseras (Krantz 2010). Modernisering avser här med allra största sannolikhet en övergång från en kollektiv till en individbaserad rätt till inflytande.

En tredje fråga som nyligen har aktualiserats är att den ekonomiska tryggheten för studenterna som aktivt deltar i kårfacklig verksamhet har för-

sämrats i och med de hårdare kraven på studieresultat för rätten till fortsatta studiemedel. Centrala studiestödsnämnden tar inte längre hänsyn till om en student deltar i kårfacklig verksamhet vid en bedömning av om en student ska få fortsatta studiemedel. Den student som inte uppnått kraven på studieresultat har tidigare kunnat beviljas fortsatta studiemedel med hänsyn till personliga förhållanden som till exempel kårfacklig verksamhet. Enligt de nya reglerna krävs istället särskilda skäl för att bevilja fortsatta studiemedel vid bristande studieresultat – om studierna underskrider 75 procent av de planerade studiepoängen – till exempel egen eller anhörigs sjukdom (Borg Wallin 2010).

Den reformerade skolan och lärarutbildningen

Ett omfattande reformarbete har de senaste åren genomförts en mängd nivåer av det svenska skolsystemet. En ny skollag ska börja gälla, nya läroplaner och kursplaner håller i skrivande stund på att utarbetas, en ny obligatorisk utbildning för skolledare är på plats samtidigt som landets lärarutbildningar befinner sig i en stor förändringsprocess med nya typer av lärarexamina samt att det gamla allmänna utbildningsområdet ersätts med en ny utbildningsvetenskaplig kärna.

Med hänsyn till det pågående förändringsarbetet inom skolsystemet finns det en viss osäkerhet i det material som används här. Vissa delar är fortfarande på planeringsstadiet, andra är beslutade men har ännu inte hunnit implementeras i verkligheten. Dock är det möjligt att preliminärt skönja trender i utvecklingen av skolans förmedling av kunskap och värderingar om demokrati.

De nya styrdokumentet för skolan

Den nya skollagen (SFS 2010:800), som trädde i kraft i augusti 2010 och som ska tillämpas från och med den 1 juli 2011, innehåller få genomgripande förändringar i de övergripande värderingar som skolan är tänkt att förmedla. Det nya i undervisningen om demokratiska värderingar är dels att de mänskliga rättigheterna explicit nämns i förhållande till demokrati, dels att den nya lagen ger tydligare besked om vad värderingarna innebär, det vill säga *”människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor”* (1 kap. 5 §). I den tidigare skollagen (SFS 1985:1100) finns endast en kort formulering om att skolans verksamhet ska utformas *”i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar”* (1 kap. 2 §).

I den nya skollagen specificeras även att det är läroplanen som ska ange utbildningens värdegrund och uppdrag, vilket är ett tydliggörande som inte fanns i den tidigare skollagen. Den avgörande skillnaden mellan den gamla och den nya lagen är således att den nya förtydligar skolans uppdrag och arbete med att förmedla den samhälleliga värdegrunden.

Den nya läroplanen – Lgr11

Förordningen om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet utfärdades i oktober 2010 och träder i kraft 1 juli 2011 (SKOLFS 2010:37). Därmed ersätts den gamla läroplanen, Lpo 94, med en ny, Lgr11. De första tre kapitlen i Lgr11 är färdiga och innehåller bland annat kursplaner för samtliga ämnen. Kursplanernas kunskapskrav saknas dock fortfarande och förväntas vara färdiga i december 2010.

Förändringarna mellan de två läroplanerna speglar på flera områden de förändringar som gjorts i

skollagen om demokratiska kunskaper och värderingar. I Lgr11 introduceras ett nytt grundläggande värde i det att utbildningen *ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna* (kap. 1). I Lpo 94 finns inte motsvarande hänvisning till mänskliga rättigheter, där nämns endast några av de kärnvärden som de mänskliga rättigheterna vilar på (Lpo 94). Ytterligare förändring kan ses i skolans arbete mot diskriminering, där ålder och könsöverskridande identitet eller uttryck skrivs in och därmed samordnas med diskrimineringsgrunderna i gällande diskrimineringslag.

De mål som anges för normer och värden är identiska mellan de två läroplanerna i alla avseende utom ett. I Lpo 94 fanns målet att eleven *”utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter”* (kap. 2.1). Detta kan jämföras med skrivelsen i Lgr11 att eleven *”kan göra och uttrycka etiska ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter”* (kap. 2). Målet kan därför sägas ha fått en snävare definition av vilken typ av kunskap som är relevant för ett etiskt ställningstagande samt en större tydlighet i vad skolan ska förmedla.

I Lgr11 finns en nyhet i de mål för kunskap som elever efter genomgången grundskola förväntas ha uppnått, där *”kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skola och samhälle”* (kap. 2.2) tillkommit.

Sammanfattningsvis har de två läroplanerna i stor omfattning likalydande skrivningar om värderingar och kunskaper om demokrati, men den nyare läroplanen är både snävare och tydligare i sina formuleringar och nämner uttryckligt mänskliga rättigheter.

Nya kursplaner i samhällskunskap för grundskolan

Logiken för vad de nya kursplanerna ska innehålla har förändrats på ett avgörande sätt. Skolans övergripande arbete med att förmedla en värdegrund baserad på demokrati och mänskliga rättigheter finns nu i läroplanen, i enlighet med skollagen (SFS 2010:800). I den tidigare logiken kunde detta övergripande arbete finnas i kursplanerna, men numera ska kursplanerna enbart fokusera på kunskapsinnehållet i den aktuella kursen. Den bakomliggande orsaken till svängningen tycks vara att ytterligare poängtera att arbetet med skolans värdegrund är ett gemensamt ansvar och inte enbart något som berör lärare i de samhällsorienterade ämnena.

Den förändrade logiken är framträdande i den nya kursplanen för samhällskunskap i grundskolan som Skolverket utarbetat. Den nya kursplanen innehåller en inledande passage om vad undervisningen i samhällskunskap kan förväntas ge eleven och som kan kontrasteras mot den tydligt värderingsmässigt fostrande rollen i den tidigare kursplanen, där målet att sträva mot var att eleven *”omfattar och praktiserar demokratins värdegrund”*. Den nya lydelsen är:

”Undervisningen ska bidra till att eleverna utvecklar förtrogenhet med de mänskliga rättigheterna och med demokratiska processer och arbetssätt. Den ska också bidra till att eleverna tillägnar sig kunskaper om, och förmågan att reflektera över, värden och principer som utmärker ett demokratiskt samhälle.”

(Kursplan i samhällskunskap i grundskolan, Skolverket 2010b)

Den nya kursplanens fokusering på tydligt kunskapsinnehåll framgår även av textens disponering. Där den gamla kursplanen listar mål som eleven ska ha uppnått vid det femte respektive nionde skolåret, anger den nya kursplanen ett centralt innehåll utifrån låg-, mellan- och högsta-dienivå. Här märks även en förskjutning för undervisningen om de mänskliga rättigheterna. Enligt den nya kursplanen ska kunskap om de mänskliga rättigheterna tas upp på mellanstadiet, till skillnad från den gamla lydelsen att eleven bör ha uppnått dessa kunskaper efter det nionde skolåret.

Nya ämnesplaner i samhällskunskap och historia för gymnasiet

Den förändrade logiken i vad kursplaner ska innehålla på grundskolan gör sig även gällande i gymnasiet ämnesplaner. Fokuseringen på kunskapsinnehåll och ett tydligare omnämnande av de mänskliga rättigheterna är synliga i Skolverkets remissversion av ämnesplan för samhällskunskap (Skolverket 2010h). Formuleringar i den tidigare kursplanen för samhällskunskap, att eleven efter avslutad kurs ska *”kunna tillämpa ett demokratiskt arbetssätt”* (Skolverket 2006), har tagits bort. Däremot har kunskap om mänskliga fri- och rättigheter tillkommit i den nya.

En nyhet i gymnasieskolans innehåll är att historia tillkommer som ett gymnasiegemensamt ämne, ett begrepp som ersätter den tidigare benämning kärnämne. Som skäl till att alla elever ska läsa åtminstone en termin historia anges av regeringen att kunskaper i historia stärker elevernas förmåga att delta i samhällsliv och samhällsdebatt (prop. 2008/09:199).

I den tidigare kursplanen för historia angavs som ett av syftena för undervisningen att:

”ämnet ger möjlighet till att stärka grundläggande värden som hänsyn, solidaritet och tolerans, vilket i sin tur bidrar till att stärka medborgarrollen och grunden för demokratin.”

(SKOLFS 2000:60)

Vidare nämns att eleven på basis av det historiska arvet utvecklar en trygg och demokratisk identitet. I den av Skolverket föreslagna nya ämnesplanen för historia finns inga sådana formuleringar (Skolverket 2010d).

Varken i grundskolan eller i gymnasiet har kunskapsinnehållet, med undantag för fokuset på mänskliga rättigheter, förändrats nämnvärt. Om det är rimligt att anta att skolans förmedling av värdegrund sker genom förmedling av kunskap innebär ett fokus på rent kunskapsinnehåll enbart en ringa eller högst marginell förändring, då kunskaperna som förmedlas i stora drag tycks vara desamma.

I en avhandling av Anders Broman undersöktes förändringar av gymnasieelevers attityder och värderingar efter att de genomgått kursen samhällsvetenskap A. Då det av undersökningen framgick att eleverna i lika hög grad förändrade sina uppfattningar om demokrati i positiv som i negativ riktning efter genomgången kurs, blev avhandlingens slutsats att *”undervisning om politik och demokrati förväntas ha begränsad påverkan på gymnasieelevers demokratiska orientationer”* (Broman 2009, s. 210).

En lärarutbildning i förändring

I regeringens proposition *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning* förekommer några förändringar som är relaterade till hur lärare ska utbildas till att utbilda utefter skolans demokratiuppdrag. Den av störst betydelse är införande av *en utbildningsvetenskaplig kärna* som ska omfatta 60 högskolepoäng och som alla lärarstudenter ska ta del av (prop. 2009/10:89). I den föregående strukturen för lärarutbildningen fanns en snarlik konstruktion, *det allmänna utbildningsområdet*, som har kritiserats i två utvärderingar av Högskoleverket. Kritiken i den första utvärderingen tog fasta på att det allmänna utbildningsområdet var löst sammanhållet och att väsentliga delar saknades, varvid en uppstramning rekommenderades (Högskoleverket 2005). I den följande utvärderingen konstaterades att en viss förbättring skett, bland annat i kravnivåerna, men att förändringstakten var alltför långsam (Högskoleverket 2008).

Regeringens proposition föregicks av utredningen *En hållbar lärarutbildning* (SOU 2008:109) och följer de kunskaper och färdigheter som utredningen identifierat som nödvändiga för alla lärare, oavsett inriktning. Dessa är i sin tur grupperade efter åtta områden, varav det förstnämnda området *”utbildningens organisation och villkor, demokratins grunder”* (prop. 2009/10:89, s. 67) är av störst intresse här. I utredningen nämns vikten av demokrati mer uttryckligt som:

”En av skolans viktigaste uppgifter är att fostra till demokrati. För blivande lärare är det därför nödvändigt att själv känna till demokratins teoretiska grund men också behärska dess praktiska former.”

(SOU 2008:109, s. 193)

Stockholm – Malmö

Den utbildningsvetenskapliga kärnan vid Stockholms universitet och Malmö högskola

I en jämförelse mellan dessa två lärarutbildningar tycks utformningen av den utbildningsvetenskapliga kärnan i skrivande stund (november 2010) ha kommit olika långt och tagit delvis olika riktningar.

I det utkast till kursplaner som ska ingå i den utbildningsvetenskapliga kärnan vid Stockholms universitet finns en kurs med explicit anknytning till demokratins värdegrund, *Utbildningens historia och plats i samhället*, på fem högskolepoäng. I denna ska demokratins värdegrund och mänskliga rättigheter behandlas.

Vid Malmö högskola har arbetet med en ny utbildningsvetenskaplig kärna utgått från breda innehållsområden. Ett av dessa är *”Utbildningens organisation och villkor, demokratins grunder”* som i sin tur består av tre delområden, varav de av störst intresse är *”demokratins teori och praktik”* och *”skolformernas organisation och villkor”*.

Inom ramen för delområdet kring *”demokratins teori och praktik”* tycks förväntningarna vara att:

- Lärarstudenterna ska själva kunna förstå, förklara och delta i praktikerna.
- De ska kunna organisera undervisning som skapar förutsättningar för barn och unga att utöva demokrati i både fysiska och virtuella rum.
- De ska kunna skapa demokratiska mötesplatser både i och utanför skolan.

För *skolformernas organisation och villkor* nämns uttryckliga lärandemål som att visa förståelse för demokratins grunder, själv utöva demo-

kratiska praktiker, visa förmåga att förmedla och förankra demokratins värdegrund, samt att beakta de mänskliga rättigheterna.

Det är svårt att avgöra i vilken grad lärare kommer att utbildas till att utbilda om skolans värdegrund utifrån dessa preliminära dokument. Varken Malmö högskola eller Stockholms universitet har fått ett formellt godkännande av Högskoleverket. Vidare är inte ett dokument i sig särskilt talande för hur utbildningen är utformad i praktiken. I frågor om demokratins teoretiska grund samt dess praktiska former, vilka utredningen om en hållbar lärarutbildning (SOU 2008:109) nämner, är det möjligt att dessa båda berörs av andra kurser inom den utbildningsvetenskapliga kärnan, utan att de explicit nämns. De kan exempelvis förekomma inom ramen för diskussioner kring yrkesetiska dilemman, läroplansteori och utvecklingsarbete, utan att de därför omnämns i kursplaner som är skrivna ur ett mer övergripande perspektiv.

Vid en jämförelse av kurser som ingår i det allmänna utbildningsområdet som successivt fasas ut, kan sägas att frågor om demokratiska kunskaper och värderingar tycks ha blivit mer tydligt framträdande.

Befattningsutbildning för rektorer

Sedan mars 2010 är rektorsprogrammet en obligatorisk utbildning för rektorer som inte tidigare genomgått en befattningsutbildning. Regeringens proposition *Obligatorisk befattningsutbildning för nyanställda rektorer* föreskriver att utbildningen ska omfatta 30 högskolepoäng, uppdelat i områdena skoljuridik och myndighetsutövning, mål och resultatstyrning, samt skolledarskap (prop. 2009/10:27). Motiven bakom en obligatorisk befattningsutbildning för nyanställda rektorer finns i *Tydligare ledarskap i skolan och för skolan – förslag till en ny rektorsutbildning*, där

skolväsendets decentralisering framhålls samt den ökande friheten och det ökande ansvaret för rektorer som detta medfört (Utbildningsdepartementet 2007). I förslaget på utbildningens utformning hämtas förslag från rapporten *Lärande ledare* som framhåller vikten av ”ett demokratiskt, lärande och kommunikativt ledarskap i skolan” (Utbildningsdepartementet 2001, s. 57).

Enligt 5 § i *Förordning om befattningsutbildning för rektorer* är det Skolverket som utformar de mål som gäller för befattningsutbildningen (SFS 2008:643). Det av mest relevans för rektorers ansvar över skolans demokratiska uppdrag finns i Skolverkets måldokument inom ramen för skoljuridik och myndighetsutövning, samt skolledarskap. Ett av målen för skoljuridik och myndighetsutövning är att rektorer ska ha god kunskap om de grundläggande värderingarna i skolförfattningarna, vilket nu omfattar både demokrati och mänskliga rättigheter. Inom skolledarskap står förmågan att hävda alla människors lika värde som uttryckligt mål, likaså att rektor ska ”visa god förmåga som ledare och som demokratisk förebild inför elever och personal så att ett öppet kommunikativt klimat skapas” (Skolverket 2010g, s. 10).

Rektorsprogrammet är treårigt och bedrivs på en rad olika platser i landet. Som ett resultat av att det är Skolverket som utformar målen för rektorsprogrammet speglar kursplanerna hos de individuella lärosätena i stor utsträckning Skolverkets måldokument. Formuleringarna om rektor som en demokratisk förebild som hävdar alla människor lika värde återkommer i kursplanerna för rektorsprogrammet vid Stockholms universitet, Örebro universitet och Linnéuniversitetet. Karlstads universitet hänvisar rakt av till Skolverkets måldokument.

Avslutande reflektion

Det grundläggande uppdraget för skolan är tvåfaldigt. Dels handlar uppdraget om att förmedla och utveckla elevers förmåga att inhämta kunskap, dels om att förmedla vissa värderingar. Distinktionen mellan värden och kunskap är viktigt att ha i åtanke när skolans demokratiska roll ska analyseras. I sak handlar det om att skolan både ska ge eleverna sakkunskaper, exempelvis i form av hur styrelseskicket inom landet är uppbyggt, hur politiken och demokratin fungerar, vilka möjligheter medborgare har till påverkan och så vidare, samt fostra eleverna till att bli demokratiska samhällsmedborgare.

I takt med att värderingsfrågorna lyfts fram i läroplanen blir det allt mer viktigt att följa det konkreta arbetet som förs i skolorna. När det nu med ännu större tydlighet uttrycks att undervisningen av demokratiska värderingar i lika hög grad ingår i de praktiska ämnena som i samhällskunskapen är risken uppenbar att allas ansvar blir ingens ansvar.

Huruvida skolan kommer att lyckas med sitt uppdrag att förmedla demokratiska värderingar kommer i hög grad att bero på hur väl lärare och rektorer arbetar tillsammans. Det är möjligt att rektorer numera ska utbildas i att leda sådana processer men om så verkligen sker framgår inte av Skolverkets måldokument. Mer djupgående analyser får i framtiden visa om lärarutbildningens nya obligatoriska moment *den utbildningsvetenskapliga kärnan* kommer att uppnå sitt syfte i större omfattning än det tidigare, och av Högskoleverket kritiserade, momentet *allmänna utbildningsområdet*.

Det vilar höga förväntningar på skolan att socialisera och fostra demokrater. Alla barn och unga exponeras under en lång period för allt det som skolan som institution erbjuder och förmedlar. Ett uppdrag som alltså är både omfattande och mycket

mångsidigt. Det mer konkreta arbetet som rör elevinflytande ligger inbäddat i det större demokratiuppdraget. För det mesta framställs elevinflytande som det formella elevfackliga arbetet kombinerat med skolans sociala arbetsmiljö och upplevt inflytande i det egna lärandet. I detta kapitel har vi även inkluderat rätten att välja utbildning som en del av elevinflytandet. Dessutom har vi diskuterat det större perspektivet, skolans demokratiuppdrag, i samma stund som en mycket omfattande reformering äger rum. Vår förhoppning är att den höga detaljrikedomen i beskrivning inte skymmer vikten av själva uppdraget, att på likvärdiga villkor:

”låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.”

(SKOLFS 2010:37, 1 kap.)

Gymnasieelever om inflytande i skolan

(intervjufrågorna finns i bilaga 6.1)

Observera att namnen som anges under citaten är inte elevernas riktiga!

”Beroende på hur engagerad man är själv och hur mycket man tar tag i det så finns det kanaler att gå genom, men det är svårt, det är det faktiskt. Vi har ju möten där lärare och elever möts och diskuterar, ungefär som elevråd. Jag är inte med där själv, men det känns inte riktigt som allting går fram. Men det tas ju upp i alla fall, så det är ju alltid något, men det känns som om eleverna kanske inte har det inflytande de borde ha. Det är två från klassen som sitter i de mötena, en tjej och en kille brukar det oftast vara. De brukar informera om vad de sagt och vad de kom fram till. Oftast frågar de om det är något vi vill ta upp, men det är inte så mycket vi känner att vi vill ta upp, det är mest småsaker som att vi borde fixa duscharna som kanske är liteäckliga, såna saker.”

(Henrik, 17 år, Norra Real i Stockholm)

”På skolan brukar vi få fylla i blanketter från skolan med frågor om vad vi tycker om olika saker, det är väl bra, men sen är det väl ingenting där vi bestämmer. Vi har elevråd, de sätter upp saker och förbättrar. Ibland blir det av med olika saker, det beror på hur stora de är såklart, men det blir av ibland så det är inget jag kan klaga på. Det är ganska lagom med inflytande tycker jag.”

(Josefin, 18 år, Duveholmsskolan i Katrineholm)

”Jag vet inte, jag är här tre år, jag ska bara göra min grej, sitta av min tid, sen drar jag. Det är rätt så bra här, det är många andra som engagerar sig och de fixar det. Mina problem är inte så stora. Vi har inget klassråd eller nåt sånt. Vi har en mentor, men man går inte till den om man är missnöjd med något. Vi är inte så, det känns som att man är här och gör grejer, sen går man.”

(Claudia, 17 år, Borgarskolan i Malmö)

”Om jag ville få förändring så skulle jag först och främst, eftersom att jag är klassrådsrepresentant, ta upp det på ett klassråd och sen skulle väl de som var med mig försöka förmedla det till rektorn på något sätt antar jag. Jag ställde upp som klassrådsrepresentant för att de sa att man fick kaffe och kakor i ettan, så jag tyckte väl att det lät bra. Vi har bara haft det en gång, för väldigt ofta bokar de in möten och så har vi ensemble, scenrep eller genrep, så då har lärarna sagt att vi inte behöver gå på mötena, för det att vara klassrådsrepresentant ger mig ändå inte något betyg, utan ensemble ger mig betyget så då känns det dumt att skippa det. Lärarna vet ju att jag är klassrådsrepresentant, men säger de att jag kan stanna så gör jag ju det.”

(Daniel, 18 år, Angeredsgymnasiet i Göteborg)

”Det beror väl lite på vilken nivå vi pratar om, vi har ju elevråd och arbetslags-sammanträden, så visst, vi får ju påverka, men det finns alltid en naturlig ordning känns det som. Jag har ju med mig från tidigare skolor jag gått på att det inte är vi som bestämmer, det är rektorn som sitter där och han eller hon sitter där för att bestämma, och så är det ju egentligen, men saken är den att om det är något som är dåligt så löser det sig alltid här. Sen så har vi som exempel en lärare som i princip alla i klassen var missnöjda med och vi klagade rätt mycket på det och det löste dem genom att ha en handledare som satt med på lektioner. Så det gjordes faktiskt något åt det, och våra prov rättades av andra lärare. Så det fanns en lösning även om den inte var total, de fixade så gott de kunde i vilket fall. I det avseendet har vi en del inflytande.”

(Edvin, 17 år, Donnergymnasiet i Göteborg)

”I skolan så tycker jag inte att vi elever har jättestort inflytande. Det är ofta så att när man har elevrådsmötena med elevrådsordföranden och alla representanter där så vågar man inte alltid ställa sig upp men en fråga inför hundra personer. Det finns en låda också där man kan stoppa ner frågor och förslag och så, men jag vet inte hur många som använder den, och vi har inga röstningar om saker.”

(Anna-Märta, 18 år, Duveholmsskolan i Katrineholm)

”Vi har ju mentorstid, där kan vi säga vad vi tycker. Sen har vi elevrådet också, och där kan de ju få prata med lärare och rektor om de vill. Så vi har ju ett visst inflytande. Det gäller undervisningen också. Jag har tjuvat om att vi har för mycket prov per vecka, så nu har de gjort en pärm där alla lärare skriver in sina prov så att de inte krockar med varandra och vi ska ha max tre prov per vecka, så det är bra. De fixade de efter att vi sa det. Lärarna är öppna för sånt. I skolan har vi gått igenom demokratin och hur den fungerar och så i samhällskunskapen, men vi har inte fördjupat oss så mycket. Det är riksdagen, regeringen och sånt. Men vi har inte fördjupat oss i hur vi kan fördjupa.”

(Maria, 18 år, Norra Real i Stockholm)

”Vi har inte riktigt haft ett skolval, men vi har haft handuppräckning om vem som ska bli ordningsman, vilka vill hålla på med elevråd till exempel, och sen röstning om vem man håller på. Jag är inte aktiv i elevrådssammanhang, jag var det kanske när jag var mindre med lite bokråd, miljöråd och så i högstadiet, men när jag kom upp i gymnasiet hade jag inget speciellt intresse. Om jag fick välja någonting på skolan som jag verkligen skulle vilja förändra så hade det lätt varit skolmaten. Det känns som att ligger liksom inte i någons intresse att göra god mat känns det som, man lägger bara upp för att eleverna ska äta och det känns lite fel.”

(Filip, 18 år, Duveholmsskolan i Katrineholm)

”Vi har ett elevråd här. Vi har två representanter per klass. De flesta åsikterna som kommer upp där är om maten. Eleverna gillar inte maten på skolan. Ibland kan den vara god, men ... Lärarna gillar den, för den är typ hälsosam, vi har nyttig mat i skolan och det gillar inte eleverna. De vill ha McDonalds-mat, hamburgare med pommes frites och sådana saker.”

(Sarah, 18 år, Ross Tensta gymnasium i Stockholm)

”Är jag missnöjd känner jag absolut att jag har inflytande, det var ju den största skillnaden när jag kom från en större skola. Jag blev så sjukt förvånad när jag kom hit och alla litade på varandra. Allt har funkat så bra, men om något skulle komma upp så känner jag att jag har rätt att visa vad jag tycker. Vem jag skulle gå till beror på vilket område det är. Är det på matdelen går jag till han som har hand om mat, men annars går jag nog till rektorn. Vi har ett elevråd, och dit kan man också vända sig om det är något man tycker saknas, då går man väl dit. Vi har klassråd varje vecka där de informerar oss om vad som händer. Vi har två representanter från varje klass och så tror jag att det finns en lite högre styrelse med några med lite mer koll.”

(Lukas, 17 år, Donnergymnasiet i Göteborg)

”Jag valde den här skolan för att det var lätt att komma in, de andra skolorna har ganska höga krav, väldigt höga poäng. Eftersom jag har dyslexi så var det lättare att komma in här för de hade hjälp, och det behövde jag. Jag hittade ingen annan skola som hade bra hjälp. Jag får en egen dator med stavningsprogram, och jag får mina prov muntligt, och med längre tid om jag vill. Konkreta saker. Det är jättebra, jag har haft det ända sen jag började, och på min förra skola fick jag inte den hjälpen. Jag kände när jag kom hit att gud, mitt liv är bra nu. Det var jätteskönt.”

(Marie, 18 år, Pauligymnasiet i Malmö)

”Vi har ju ett elevråd. De har väl lite inflytande på lekdagar, eller där har de rätt mycket inflytande. Det känns som att det mest är det de gör, att anordna sånt, som med studenten nu. Där har de mycket att göra, men jag vet inte hur mycket inflytande på annat, som tiderna i skolan. Det är aldrig någon som tar upp vilka tider vi ska sluta eller hur mycket läxor vi ska ha eller sånt. Jag tycker att hela systemet är ganska oseriöst. Elevråd ska man ha men även om man skulle säga att man tycker att det är jättedåligt att gå efter fyra så säger de bara att de ska ta upp det, de kan ju inte göra något med det. De kan säga det till rektorn men de skulle bara säga att det är den enda tiden de har och att de inte kan ändra det. Så det är väl typ det som händer.”

(Mårten, 17 år, Duveholmsskolan i Katrineholm)

Bilaga 6.1

Tematisk intervjuguide

Målgrupp: Gymnasieelever år 3 och engagerade/organiserade unga

(A) Frågan endast ställd till engagerade unga (B) Frågan endast ställd till gymnasieungdomar

1. Socioekonomisk bakgrund

a. Föräldrar:

Utbildningslängd och grad av samhälls-/föreningsengagemang?

b. Syskon:

Grad av samhälls-/föreningsengagemang?

2. Känsla av inflytande i familjen

a. Föräldrarnas engagemang/samhällsintresse?

b. Diskussioner kring samhällsfrågor eller politik i hemmet?

c. Utrymme för att kompromissa och graden av valmöjligheter under uppväxten och här och nu?

d. Känsla av inflytande över sitt liv?

3. Intresse för samhällsfrågor och vägar till engagemang, deltagande och inflytande

a. Finns det teman eller frågor som du brinner extra för?

b. På vilket sätt tror du att det är mest effektivt att påverka i den/de frågorna?

- Individuellt eller kollektivt?
- Med vilka metoder och genom vilka "kanaler"?
- Hur skulle du göra om du ville påverka en fråga i din kommun (utgå antingen från en konkret hjärtefråga eller en hypotetisk fråga)?

c. Känner du någon i din klass/skola som är politiskt aktiv eller engagerad i någon samhällsfråga?

- Vem/vilka?
- Varför tror det?

4. Den formella utbildningen

a. Får du möjlighet att diskutera samhällsfrågor i skolan? (B)

b. Vilken utbildningsbakgrund har du? (A)

- Fick du möjlighet att diskutera samhällsfrågor i skolan? (A)
- På vilka sätt bidrog studierna till ditt samhällsengagemang (positivt eller negativt)? (A)

5. Internet och sociala medier

a. På vilka sätt används de sociala medierna generellt?

b. För engagemang eller som en resurs för inflytande?

c. Hur effektiva är de sociala medierna för samhällsengagemang?

d. Vad kommer internet och de sociala medierna att innebära långsiktigt för engagemang och deltagande samt för möjligheterna till inflytande?

e. Anser hon/han att det är genom de formella/reella kanalerna som man kan göra skillnad på riktigt istället för internet och de sociala medierna?

6. Organisering/Nätverk

a. **Beskriv vilka möten, kontakter eller nätverk som ledde fram till dagens engagemang (A)**

b. **Är du med i någon förening eller intressegrupp? (B)**

c. **Om Ja:**

- upplever du att du är delaktig/har medbestämmande?
- Hur gick det till när du blev medlem/valde att gå med i gruppen?
- Blev du tillfrågad?

d. **Om nej:**

- har informanten varit det förut och vad var det som fick honom/henne att gå ur? (B)

7. Politiskt självförtroende

a. **Tror du att det är möjligt för dig att "göra skillnad"?**

8. Val

(Intervjuer utförda före och efter valet)

a. **Kommer du rösta i årets val?
Har du röstat i årets val?
(Om 18)**

b. **Vet du vilket parti du kommer rösta på?
(Om 18)**

c. **Brukar dina föräldrar rösta?**

- Vet du på vilket parti?
- Brukar de alltid rösta på samma parti?

9. Skolval

(Intervjuer utförda före och efter valet)

a. **Har er skola genomfört skolval? (B)**

b. **Kommer du rösta i årets skolval?
Har du röstat i årets val? (B)**

c. **Vet du vilket parti du kommer rösta på? (B)**

10. Framtiden

a. **Vad har du för planer efter gymnasiet? (B)**

b. **Hur ser ditt liv ut när du är 30 år? (B)**

c. **Har du någon vision om samhället, eller någon idé som du tror skulle bidra till att det blev bättre i världen samhället?**

(Ev. en rekommendation till ungdomsministern?)

d. **Det finns många utmaningar i världen och mycket som kan bli bättre:**

(klimat, fattigdom etc.)

- Hur tror du att det kommer att gå för världen?
- Hur ser det ut om 10 eller 20 år?
- Vem ska genomföra en förändring?
- Vad krävs för att t.ex. stoppa klimatkrisen? (jag själv/världens ledare?)

Referenser

- Borg Wallin, K. (2010). *CSN: Vi följer de politiska intentionerna*, Svenska Dagbladet, Brännpunkt 2010-08-27.
- Broman, A. (2009). *Att göra en demokrat? Demokratisk socialisation i den svenska gymnasieskolan*, Karlstad University Studies 2009:41, Karlstads universitet.
- Englund, T. (1999). Den svenska skolan och demokratin. Möjligheter och begränsningar. I SOU 1999:93 (red.) *Det unga folkstyret. Demokratiutredningens forskarvolym VI*. Stockholm: Fakta Info Direkt.
- Forsberg, E. (2000). *Elevinflytandets många ansikten*, Uppsala Studies in Education, 93. Acta Universitatis Upsaliensis.
- Forsberg, E. (2004). Elevinflytande och elevcentrerad undervisning – som hand i handske, eller ...? I Englund, T. (Red.) *Skillnad och konsekvens. Mötet lärare – studerande och undervisning som meningsbjudande*. Lund: Studentlitteratur.
- Hirschman, A. (1970). *Exit, Voice, and Loyalty: Responses to Decline in Firms, Organizations, and States*, Cambridge, MA, Harvard University Press.
- Högskoleverket (2005). *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor*, Högskoleverkets rapportserie 2005:17 R. Stockholm, Högskoleverket.
- Högskoleverket (2008). *Uppföljande utvärdering av lärarutbildningen*, Rapport 2008:8 R. Stockholm, Högskoleverket.
- Högskoleverket (2010). Kårobligatoriet är avskaffat – utom på två icke-statliga lärosäten. *Högskolans omvärld. Nationell omvärldsbevakning för högskoleområdet*, nr 12, 2010
- Krantz, T. (2010). Nyttänk kring studenters rättigheter, *Svenska dagbladet 2010-07-02*, Brännpunkt.
- Lindblad, S. & Lundahl, L. (2001). Från medborgare till systemoperatör? I Agell, A. (Red.) *Fostrar skolan goda medborgare? Ett mångvetenskapligt perspektiv på eleven, skolan och samhället. Rättsfondens skriftserie 35*. Uppsala: Iustus förlag.
- Proposition 2008/09:199 *Högre krav och kvalitet i den nya gymnasieskolan*, Stockholm: Fritzes.
- Proposition 2009/10:27 *Obligatorisk befattningsutbildning för nyanställda rektorer*.
- Proposition 2009/10:89 *Bäst i klassen – en ny lärarutbildning*, Stockholm: Fritzes.
- Scherp, H.-Å. (1999). *Kunskapsöversikt av förstudier, inventeringar och kartläggningar inom ELEV-SAM*, Karlstads universitet, Institutionen för utbildningsvetenskap.
- Skolverket (2006). *Ämnesplan för samhällskunskap, gymnasial utbildning*, www.skolverket.se.
- Skolverket (2007). *Skolverkets utbildningsinspektion – en sammanfattning av resultat och erfarenheter under tre år*, Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2008). *Studieresultat i gymnasieskolan - En statistisk belysning av ofullständiga gymnasiestudier*, Skolverket.
- Skolverket (2010a). *Attityder till skolan 2009*, Stockholm: Skolverket.
- Skolverket (2010b). *Del ur Lgr 11: kursplan i samhällskunskap i grundskolan*, <http://www.skolverket.se/sb/d/4166>.
- Skolverket (2010c). *Elever i grundskolan läsåret 2009/10*, PM, Enheten för utbildningsstatistik, Dnr 71-2010:00004.
- Skolverket (2010d). *Historia. Skolverkets förslag, redovisat för regeringen 2010-09-23*, <http://www.skolverket.se/sb/d/3415>.
- Skolverket (2010e). *Konkurrensen om eleverna. Kommunernas hantering av minskande gymnasiekullar och en växande skolmarknad*, Rapport 346, Skolverket.
- Skolverket (2010f). *Morgondagens medborgare. ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning*, Rapport 345, Skolverket.

Noter

Skolverket (2010g). *Rektorsprogrammet*, Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2010h). *Samhällskunskap. Skolverkets förslag, redovisad för regeringen 2010-09-23*, <http://www.skolverket.se/sb/d/3414>.

Skolverket (2010i). *Skilj på inflytande och elevernas organisering* [Online]. <http://www.skolverket.se/sb/d/3895/a/21024> [Accessed 2010-10-21].

Skolverket (2010j). *Skolor och elever i gymnasieskolan, läsåret 2009/10*, PM, Enheten för utbildningsstatistik, Dnr 71-2010:00004.

SOU 1996:22 *Inflytande på riktigt: om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar*, Stockholm: Fritzes.

SOU 2008:109 *En hållbar lärarutbildning*, Stockholm: Fritzes.

Studentkårsförordning 2009:769.

Ungdomsstyrelsen (2007). *Unga med attityd – Ungdomsstyrelsens attityd och värderingsstudie 2007*.

Utbildningsdepartementet (2001). *Lärande ledare. Ledarskap för dagens och framtidens skola*, Utbildningsdepartementets skriftserie, rapport nr. 4.

Utbildningsdepartementet (2007). *Tydligare ledarskap i skolan och förskolan – förslag till en ny rektorsutbildning*, Ds 2007:34, Utbildningsdepartementet.

Utbildningsdepartementet (2010). *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*, Ds 2009:25.

Wedel Persson, J. (2009). *Att dela makten – Fyra rektorers syn på elevinflytande i skolan*, Examensarbete i pedagogik på grundnivå, Göteborgs universitet.

Lagar

Lpo 94. *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

SFS 1985:1100 *Skollag*.

SFS 1993:100 *Högskoleförordningen*.

SFS 2008:567 *Diskrimineringslag*.

SFS 2008:643 *Förordning om befattningsutbildning för rektorer och annan personal med motsvarande ledningsfunktion i skola, förskola och fritidshem*.

SFS 2010:800 *Skollag*.

SKOLFS 2000:60 *Skolverkets föreskrifter om kursplaner och betygskriterier för kurser i ämnet historia i gymnasieskolan och inom gymnasial vuxenutbildning*.

SKOLFS 2010:37 *Förordning om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*.

¹ Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet (Utbildningsdepartementet 2010).

² En ny samlad läroplan håller på att tas fram, men i den planeras inga förändringar för elevernas inflytande.

³ De svarande fick ta ställning till sitt inflytande på åtta områden: den egna bostadssituationen, valet av utbildning, möjligheten att få en god ekonomi, yrkesvalet, politiska beslut, frågor som rör det egna bostadsområdet, den egna skolan/jobbet samt hur livet i sin helhet kommer att bli.

⁴ Seco hette fram till 2007 Elevorganisationen i Sverige.

⁵ Den internationella studien ICCS 2009, International Civic and Citizenship Study, mäter kunskaper, värderingar och engagemang i samhället. Svenska 14- och 15-åringar har tillsammans med skolelever i 37 andra länder deltagit i studien. Skolverket har publicerat de svenska resultaten i rapporten *Morgondagens medborgare* (Skolverket 2010f).

⁶ Följande kommuner genomförde Luppundersökningen 2009: Arvidsjaur, Berg, Borgholm, Eksjö, Emmaboda, Eslöv, Finspång, Halmstad, Haparanda, Hultsfred, Härjedalen, Härnösand, Högsby, Hörby, Kalmar, Karlskrona, Krokom, Landskrona, Ludvika, Mora, Mönsterås, Mörbylånga, Oskarshamn, Ragunda, Rättvik, Sigtuna, Skellefteå, Sollefteå, Strömsund, Sundsvall, Säter, Söderhamn, Timrå, Torsås, Vimmerby, Växjö, Ånge, Åre, Älvdalen, Älvsbyn, Örnsköldsvik och Östersund.

⁷ Inspektionen under 2003–2006 omfattade 120 kommuner. Sammanlagt inspekterades cirka 2 000 grundskolor och 300 gymnasieskolor.